روان‌شناسی شایعه

اشتراک در شبکه‌های اجتماعی:
آدرس صفحه: https://mav

[1]

روان‌شناسی شایعه

حجت الاسلام ابراهیم اخوی؛ روان شناس

اشاره

اجتماعی بودن انسان سبب می‌شود که از خبرهای مرتبط با زندگی جمعی آگاه شود. این اطلاعات مورد نیاز، گاهی از روش‌های درست و با منابع صحیح انجام می‌پذیرد و مخاطبان نیز بر اساس سطح معلومات و توان تحلیل خود به نتایج واقعی رهنمون می‌شوند ولی گاهی به دلیل فقر اطلاع رسانی یا ناکافی بودن قدرت تحلیل، به روش‌های منفی گرایش می‌یابد که تولید شایعه و شایعه فکنی در جامعه، زاییده این کمبودهاست. مشکلی که گاهی به ناامنی جدی در جامعه منتهی شده و مدیریت بحران را برای دست اندرکاران دشوار می‌سازد. به ویژه با توسعه شبکه ارتباط جمعی در میان افراد جامعه، میزان تولید شایعه و سرعت انتقال آن به مراتب افزایش یافته و اثرگذاری منفی خود را بیشتر نموده است. دشمن نیز با تولید ابزارهای مورد نیاز خود جهت ارائه اطلاعات انحرافی در قالب شایعه و توزیع آن به کشور عزیز ما، حتی در شرایط تحریم، زمینه‌سازی کافی را برای مدیریت فکری بسیاری از مخاطبان فراهم ساخته است. ابزارهایی چون ماهواره، اینترنت، نرم‌افزارهای ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی، همگی زبان گویایی برای انتقال پیام‌های هدفمند هستند که می‌تواند در دو سوی مثبت و منفی به آن نگریسته شود. از جهت استفاده دشمن برای ترویج افکار نادرست یک تهدید و از نظر فراهم بودن زمینه بهتر برای انتقال اطلاعات درست از سوی مسئولان ذی‌ربط، یک فرصت است که حتی می‌تواند آموزش‌های پیشگیرانه نسبت به مقاوم‌سازی افراد نسبت به داده‌های نادرست خبری را سبب شود.

پرسش‌های شایعه

چرا شایعه شکل می‌گیرد؟ افرادی که شایعه‌سازی می‌کنند، چه شخصیتی دارند؟ چه کسانی ابزار توزیع شایعه و ترویج آن در جامعه می‌شوند؟ ویژگی‌های اثرگذار شایعه روی افراد چیست؟ چگونه می‌توان جامعه را نسبت به شایعات مقاوم نمود؟ اینها مجموعه سؤالاتی است که دانش روان‌شناسی می‌تواند عهده‌دار پاسخگویی به آن باشد.

شکل‌گیری شایعه

از نظر روان‌شناسی، شایعه زمانی شکل می‌گیرد که ما با افراد کنجکاو و جویایی روبرو باشیم که دسترسی به اطلاعات درست برای آنها ممکن نباشد. یا کسانی باشند که قدرت تشخیص درست از نادرست را ندارند و با شنیدن هر خبری، شیفته آن شده و

نوعی زودباوری و ساده‌انگاری در شخصیت آنها مشاهده می‌شود. این وضعیت درباره اخبار مهم مانند آنچه به زندگی مردم مربوط می‌شود، جدی‌تر بوده و تاثیرپذیری بیشتری نسبت به شایعه را ایجاد می‌کند. همچنین وقتی با کسانی روبرو می‌شویم که از مشکلات روحی مانند وسواس‌های فکری رنج می‌برند و اضطراب دائمی را تجربه می‌کنند، زمینه برای پذیرش اطلاعات هرچند نامطمئن ولی مسکن در آنها بیشتر است و هر چند که ممکن است به اضطراب بیشتر آنها دامن بزند، ولی به همین مقدار که از بی‌اطلاعی درآمده باشند، برای چنین شخصیت‌هایی رضایت اولیه را به همراه خواهد داشت. در کنار این با انسان‌هایی روبرو هستیم که ذکاوت و زیرکی اجتماعی بسیار پایینی دارند و آنچه برایشان مهم است، نقل اخبار دست اول به دیگران به هر قیمتی است که چنین روحیه‌ای سبب پذیرش سریع شایعه و توزیع آن در سطح جامعه است. به عنوان مثال، کسانی که پیامک، پست یا کلیپ جدید خبری را دریافت می‌کنند و صرفا به خاطر جالب بودن آن دست به انتشار می‌زنند، از چنین شخصیتی برخوردار است. از نگاه اسلام، این رفتار نشان جهل و ناکارآمدی عقلی است. امام صادق(ع) در روایتی می‌فرمایند: برای اثبات نادانی یک فرد کافی است که هر آنچه را می‌شنود(باخبر می‌شود)، منتشر نماید. امروزه بسیاری از کاربران شبکه‌های اجتماعی، بدون توجه به درستی یا نادرستی خبر، به سرعت آن را در فضای مجازی ترویج کرده و سبب شده‌اند تا موجی از شایعات و اطلاعات نادرست در جامعه رواج پیدا کند.

شایعه‌سازان

انگیزه‌های متعددی می‌تواند در شایعه‌سازی نقش داشته باشد. برخی از شایعه به عنوان یک ابزار هدفمند جهت رسیدن به برنامه‌های خود سودجویی می‌کنند. به عنوان نمونه، جهت بهره‌برداری سیاسی یا اقتصادی، نخست شایعاتی را در جامعه مبنی بر کسادی یک محصول یا شکل‌گیری یک جریان راه‌اندازی نموده سپس زمانی که هیجان کافی را در مخاطبان ایجاد نموده‌اند، گام نهایی را برداشته و برداشت‌های مورد نظر خود را از چنین روندی دنبال می‌کنند. در عده ای دیگر، نیاز به توجه بیشتر از سوی مخاطبان باعث می‌شود تا برای بازدید بیشتر از صفحه شخصی خود اقدام به توزیع چنین شایعاتی بنمایند. در گروهی دیگر، ناآگاهی و عادت به پرگویی سبب می‌شود تا هر آنچه را شنیده‌اند، بر زبان و قلم جاری کنند و در رسانه‌های جمعی مطرح نمایند که خود مقدمات شایعه‌افکنی را فراهم می‌سازد.

چه کنیم؟

در پاسخ به این سؤال، از دو زاویه به مسئله نگاه می‌کنیم. در نگاه اول، لازم است مسئولان اطلاع رسانی دقیق، بهنگام و شفافی از مسائل داشته باشند تا بتوانند سد محکمی در برابر همه سودجویان و فرصت‌طلبان باشند. همچنین لازم است به مخاطبان هشدار داده شود که شایعات قابل پیگیری حقوقی بوده و نمی‌توان به سادگی از کنار آنها گذشت. چه اینکه در موارد مشابه مانند شایعه بخشودگی جرایم رانندگی که در سال قبل شاهد آن بودیم، مجازاتی مطابق قانون برای شایعه‌افکنان که دلیل این کار را سرگرم شدن اعلام کرده بودند، در نظر گرفته شد.

در نگاه دوم، یعنی روش‌های مقاوم شدن هر یک از ما در برابر شایعات می‌توان به چند قانون اشاره نمود:

1.قانون ثبت

بر اساس آموزه‌های دینی، هر سخنی که از زبان ما خارج می‌شود، ثبت می‌شود و قابل پیگیری از سوی خداوند است.[1] به همین دلیل، چند دستور شفاف از سوی خداوند به ما داده شده است:

الف) آنچه را نمی‌دانی، نگو؛ زیرا روزی بازخواست می‌شوی.[2]

ب) به گمان بسنده نکن؛ فقط دنبال دانش و یقین باش.[3]

ج) برخی از گمان‌ها گناه هستند و مجاز به این گونه گمانه‌زنی‌ها نیستید.[4]

د) اگر فرد معلوم الحالی برای شما خبری آورد، حتما تحقیق کنید و از پذیرش فوری آن بپرهیزید.[5]

وجه مشترک همه سفارش‌ها، تاکید بر کنترل زبان از سوی اهل ایمان است؛ رفتاری که لازم است مهارت آن ایجاد و با تمرین و توجه به پیامدهای آن، نهادینه شود.

2. قانون توجه به پیامد

اگر بپذیریم که هر سخنی اثر خود را داد، آن گاه درباره سخن‌پراکنی دقت بیشتری خواهیم داشت؛ زیرا ممکن است برخی از حرف‌های به ظاهر ساده در سرنوشت فرد یا افراد زیادی تاثیر داشته باشد که نمی‌توان آن را امری ساده انگاشت. از این رو،

[illegible].

در نقل قول و ارسال مطالب برای دیگران، حتما باید به چنین پیامدهایی توجه نمود. از نگاه دین، هر کدام از ما نسبت به آنچه انجام می‌دهیم، مسئولیم و ریز و درشت مسائل رفتاری ما نیازمند پاسخگویی است. از این رو، سفارش شدیم تا به سرانجام رفتارها و گفتارهای خود بیاندیشیم تا از هر گونه زیان‌رسانی به خود و دیگران ایمن مانیم.

3. قانون مکث

یکی از روش‌های آموزشی برای کسانی که در کنترل خود مشکل دارند، قانون مکث است. در این مهارت از افراد خواسته می‌شود که برای انجام کارها، اندکی تامل کرده و سپس رفتار مورد نظر را انجام دهند. در مسائل مهم‌تر مانند جایی که ممکن است زیان جدی به دنبال داشته باشد، از افراد زمان بیشتری را برای بررسی بهتر موضوع درخواست می‌کنند. مثلا یاد می‌دهند که برای خریدهای بالاتر از 500 هزار تومان حتما دو روز به خودتان فرصت بدهید تا اطمینان پیدا کنید که به وسیله مورد نظر نیاز دارید، جایی که از آن خرید می‌کنید به اندازه کافی اعتبار و انصاف دارد و مشورت کنید که وسیله بهتری مشابه آنچه قصد دارید بخرید، در بازار نباشد. این روش که در آموزه‌های دینی به نام تدبیر قبل از عمل از آن یاد شده، سبب می‌شود تا پشیمانی پس از اقدام، از بین برود.

4. قانون اطمینان

در این قانون، افراد موظف هستند تا اطلاعات مورد نیاز را از منابع موثق تهیه نمایند تا به آنچه باور کرده‌اند یا قصد انتشارش را دارند، اطمینان حاصل نمایند. در جامعه اسلامی، منابع موثقی مانند نهادهای دولتی، رسانه ملی، مراجع پاسخگویی و انسان‌های درستکار و آگاه وجود دارند که می‌توانند نیاز ما به دانستن را پوشش دهند. در آموزه‌های دینی نیز اصل بر پرسیدن از آگاهان و پرهیزکاران آگاه نهاده شده و پس از دریافت اطلاعات نیز، اهل ایمان به تفکر و اندیشه درباره آنچه شنیده‌اند، مامور شده‌اند. خداوند پیروی کورکورانه از دیگران را که معمولا همراه با تعصب و بدون منطق اتفاق می‌افتد، عامل گمراهی معرفی کرده و سبب ماندگاری گمراهان بر اصرارهای شخصی‌شان می‌داند. در طرف مقابل، اهل ایمان با دریافت اطلاعات، بصیرت کافی و پیروی از بهترین سخن‌ها، از تردید و دودلی بیرون رفته و شخصیتی استوار و مطمئن از خود نمایش می‌دهند.

سخن پایانی:

توجه به شایعه، یکی از بهترین نوع همکاری با شایعه‌سازان و اهداف ناپسند آنهاست که نام ما را در سیاهه لشکر دشمن و مغرضان ثبت نموده و مسئولیت پیامدهای آن را متوجه ما می‌سازد. از این رو، لازم است با افزایش آگاهی، تفکر در رویدادها، پرهیز از بدگمانی نسبت به منابع رسمی اطلاع‌رسانی و خویشتنداری در انتشار اخباری که به دست ما می‌رسد، خود را سرباز کارآمدی برای نظام تعریف کرده و نقشه‌های دشمنان را نقش بر آب نماییم.

منابع مطالعاتی:

1. گردن آل‌پورت و لئو پستمن، روان‌شناسی شایعه، تهران، سروش
2. غلامعلی افروز، روان‌شناسی شایعه و روش‌های مقابله، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی

---

[1] . «ما یَلفِظُ مِن قَولٍ إلّا لَدَیهِ رَقیبٌ» ق:18.

[2] . «وَ لَاتَقْفُ مَا لَیْسَ لَکَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ کُلُّ أُوْلَئِکَ کَانَ عَنْهُ مَسْؤولًا» اسراء:36.

[3] . «إِنَّ الظَّنَ لَا یُغْنِی مِنَ الْحَقّ شَیْئًا» نجم: 28

[4] . «یَأَیُّهَا الَّذِینَ ءَامَنُواْ اجْتَنِبُواْ کَثِیرًا مّنَ الظَّنّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنّ إِثْم» حجرات:12

[5] . «إِن جَآءَکُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُواْ» حجرات: آیه 6.

برچسب‌ها:

روان شناسی، شایعه، مأوا [2]

نشانی منبع: https://mava.iki.ac.ir/node/876

پیوندها

[1] https://mava.iki.ac.ir/files/images/articles/95119230201161210149698112513319472457510 2.jpg

[2] https://mava.iki.ac.ir/tag/%D8%B1%D9%88%D8%A7%D9%86-%D8%B4%D9%86%D8%A7%D8%B3%DB%8C%D8%8C-%D8%B4%D8%A7%DB%8C%D8%B9%D9%87%D8%8C-%D9%85%D8%A3%D9%88%D8%A7